

РОЗДІЛ І. ФІНАНСОВЕ ПРАВО

УДК 347.73 + 341.3

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2022-1-01>

Юридична відповідальність за фінансування тероризму: міжнародно-правовий та національно-правовий аспекти

Пацурківський П. С.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри публічного права
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
orcid.org/0000-0001-5081-7842
p.patsurkivskyu@chnu.edu.ua

Гаврилюк Р. О.

доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри публічного права
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
orcid.org/0000-0001-6750-4340
r.havrylyuk@chnu.edu.ua

Ключові слова: російський міждержавний тероризм, злочин фінансування тероризму, терористична війна, РФ – суб'єкт міждержавного тероризму, юридична відповідальність РФ за злочин фінансування тероризму.

Стаття присвячена осмисленню природи юридичної відповідальності за фінансування тероризму як у міжнародно-правовому, так і у національно-правовому контекстах. Метою статті є аналіз правових засад юридичної відповідальності за злочин фінансування тероризму. Конкретними задачами статті є з'ясування юридичного поняття злочину фінансування тероризму за міжнародним правом та загальна характеристика і особливості вчинення злочину фінансування тероризму РФ під час підготовки і ведення нею терористичної війни проти України та відповідальності за нього.

Методологічну основу дослідження складають принципи історизму та об'єктивності, а також аксіологічний, антропосоціокультурний та функціональний підходи.

На основі ґрунтовного аналізу першоджерел, експертних оцінок фахівців та фактичного матеріалу авторами статті обґрунтовано висновок, що умисне фінансування тероризму у будь-яких його формах є злочином за міжнародним правом. Фінансуючи впродовж тривалого періоду часу як у формі спонсорства, так і безпосередньо міждержавний та міжнародний російський тероризм в Україні, РФ як держава, її найвище державне та військово-політичне керівництво вчинили і продовжують вчиняти злочин фінансування тероризму. Під час безпосередньо нинішньої російсько-української війни цей злочин з боку вищезазначених суб'єктів тісно переплетений із вчиненням ними ж інших, зокрема, найтяжчих злочинів за міжнародним правом: злочину геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів, злочину агресії. Отже, наяву достатні підстави для притягнення РФ як держави, її найвищого державного і воєнно-політичного керівництва до юридичної відповідальності за злочин фінансування тероризму, а також за усі чотири найтяжчих видів злочинів за міжнародним правом, вчинених ними у війні проти України. Особлива увага авторами статті приділена з'ясуванню питань генетичної

спорідненості внутрішньої і зовнішньої політики РФ і СРСР як держав. Ними аргументується, що РФ не просто залишилась найбільшим уламком СРСР з усіма сутнісними ознаками та властивостями колишньої імперії, але й доведено, що вона успадкувала від неї імперську парадигму розвитку. Зокрема, у статті йдеться про те, що ключовою особливістю такого державного спадкоємства є збереження інституційної пам'яті, в тому числі механізмів вироблення і прийняття стратегічних рішень.

Legal responsibility for terrorist financing: international law and national law aspects

Patsurkivskyy P. S.

*Doctor of Law, Professor,
Professor at the Department of Public Law
Chernivtsi National University
Universytetska str., 19, Chernivtsi, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5081-7842
p.patsurkivskyy@chnu.edu.ua*

Havrylyuk R. O.

*Doctor of Law, Professor,
Head of the Department of Public Law
Chernivtsi National University
Universytetska str., 19, Chernivtsi, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6750-4340
r.havrylyuk@chnu.edu.ua*

Key words: *Russian interstate terrorism, the crime of terrorist financing, terrorist war, Russia is a subject of interstate terrorism, legal responsibility of the Russian Federation for the crime of terrorist financing.*

The article is devoted to understanding the nature of legal responsibility for terrorist financing in both international and national legal contexts. *The purpose* of the article is to analyse the legal basis of legal liability for the crime of terrorist financing. *The specific objectives* of the article are to clarify the legal concept of the crime of terrorist financing under international law and the general characteristics and features of committing the crime of terrorist financing by the Russian Federation during the preparation and conduct of terrorist war against Ukraine and the responsibility for it.

The methodological basis of the study is the principles of historicism and objectivity, as well as axiological, anthroposociocultural and functional approaches.

Based on a thorough analysis of primary sources, expert assessments and factual material, the authors of the article substantiate *the conclusion* that intentional terrorist financing in all its forms is a crime under international law. Funding for a long time both in the form of sponsorship and directly interstate and international Russian terrorism in Ukraine, Russia as a state, its highest state and military-political leadership has committed and continues committing the crime of terrorist financing. During the current Russian-Ukrainian war, this crime on the part of the above-mentioned subjects is closely intertwined with the commission of other crimes by them, in particular, the most serious crimes under international law: genocide, crimes against humanity, war crimes, crime of aggression. Thus, there are sufficient grounds to bring Russia as a state, its highest state and military-political leadership to justice for the crime of terrorist financing, as well as for all four most serious crimes under international law committed by them in the war against Ukraine. The authors of the article pay special attention to clarifying the issues of genetic relatedness of domestic

and foreign policy of the Russian Federation and the USSR as the states. They argue that Russia not only remained the largest fragment of the USSR with all the essential features and characteristics of the former empire, but also proved that it inherited the imperial paradigm of development from it inherited from it the imperial paradigm of development. In particular, the article states that the key feature of such a state heritage is the preservation of institutional memory, including mechanisms for developing and making and making strategic decisions.

Постановка проблеми. Як переконує практика, російсько-українська війна, що триває з 2014 р., не належить до жодного із відомих наразі класичних типів воєн. Більше того, її другий етап, що розпочався 24 лютого 2022 р. із повномасштабного вторгнення РФ в Україну, різко відрізняється за багатьма сутнісними рисами від попереднього етапу цієї війни. Причому значна частина цих відмінностей полягає саме у масштабах, формах і методах застосування тероризму з боку агресора проти України і українців. Теоретикам війни та представникам інших галузей знань ще належить з'ясувати у майбутньому, який же саме характер має ця війна передусім з боку агресора. Проте уже нині очевидно, що особливе місце у цій війні належить тотальному тероризму з боку РФ. Тому не виключено, що війна РФ проти України 2014-2022 р. може одержати назву терористичної війни. Будь-які інші визначення природи даної війни, якщо вони оминатимуть таку її сутнісну складову, як тероризм, не адекватно відображатимуть характер цієї війни.

Для осмислення феномену тероризму як атрибутивної складової нинішньої російсько-української війни та вироблення юридичних засобів протидії йому у якості методологічного ключа може бути використана доктрина «війни з терором» (war on terror), сформульована ще адміністрацією Президента США Буша-молодшого у 2000-і роки. У цій доктрині було чітко визначено ворога та головну загрозу. Ворогом було проголошено колективного суб'єкта із країн-ізгоїв під назвою «вісь зла» (rogue states), а також спонсоровані переважно цим суб'єктом терористичні організації. У якості головної загрози розглядалося поєднання терористичних методів і високих технологій. Особливо ця доктрина виділяла у тероризмі його протиправну природу, а також таку визначальну умову його існування, як цільове фінансування тероризму. Ключовою ланкою у протидії тероризму доктрина «війни з терором» обрала саме боротьбу з фінансуванням тероризму [1].

У контексті досліджуваної нами проблеми необхідно також зазначити, що одним із парадоксів тероризму новітнього часу стало те, що із зникненням СРСР – основного спонсора міжнародного тероризму майже впродовж усього ХХ ст. – та завершенням холодної війни носії

«культури Калашникова» (це укорінене синонімічне найменування терористів) фізично нікуди не зникли [2, р. 2-4]. Нізачо не захотіли вони інтегруватися й у новий світопорядок – багатоплярний світ: вбивці та гвалтівники праведниками не стають. Їх новим патроном майже відразу зі своєю появою стала Російська Федерація. Вона виявилася не просто найбільшим уламком СРСР, але й проголосила себе єдиною державою- правонаступницею СРСР та обрала у якості своєї ціннісної матриці агресивну ідеологію «русского мира» [3, р. 8]. Невдовзі ця ідеологія була доповнена ще й ідеологією реваншизму [4]. Не забарилися також відродження і модифікація до умов нового часу каналів фінансування РФ тероризму [5; 6, с. 45].

Метою статті є аналіз правових засад юридичної відповідальності за злочин фінансування тероризму. **Конкретними задачами** статті є з'ясування юридичного поняття злочину фінансування тероризму за міжнародним правом та загальна характеристика і особливості вчинення злочину фінансування тероризму РФ під час підготовки і ведення нею терористичної війни проти України та відповідальності за нього.

Методологічну основу дослідження складають принципи історизму та об'єктивності, а також аксіологічний, антропосоціокультурний та функціональний підходи.

Виклад основних результатів дослідження.

1. Юридичне поняття злочину фінансування тероризму за міжнародним правом. Визначення даного поняття вимагає попереднього з'ясування деяких непростих світоглядних, методологічних і загальнотеоретичних питань. Як резонно систематично звертають увагу більшість експертів та фахівців – вчених з питань тероризму, наразі продовжує залишатися відсутнім як нормативне, так і загальноприйняте доктринальне визначення родового поняття «тероризм» у міжнародному праві та тлумачення поняття суб'єкта (суб'єктів) злочину тероризму [7; 8; 9; 10]. До речі, це є однією з ключових причин того, що ООН уже понад півстоліття не може розробити нормативного визначення вищезазначених понять та прийняти базову (загальну) конвенцію про боротьбу проти тероризму у світі. Хоча акти ООН з окремих аспектів міжнародного тероризму та протидії йому уже давно наявні і їх число поступово збільшується.

У зв'язку з вищевикладеним ООН делегувала право визначати юридичне поняття тероризму у конкретних випадках, його суб'єктів, складові та різновиди національним державам. Зокрема, відповідні нормативні положення містяться у Резолюції Ради Безпеки ООН №1373 від 2001 року [11]. Дана Резолюція є принципово новим кроком ООН у протидії міжнародному тероризму. Зокрема, вона уможливила превентивний підхід у боротьбі з цим злом людства. Крім того, на думку авторитетних міжнародних експертів, дану Резолюцію слід розглядати як міжнародний нормативний правовий акт, оскільки вона накладає на суб'єктів міжнародного права загальні й абстрактні обов'язки, що повинні застосовуватися до невідомого ряду випадків та необмежені у часі [12].

Одним з негативних наслідків застосування Резолюції Ради Безпеки ООН №1373 рядом окремих держав на власний розсуд, як засвідчила практика, стало вжиття ними заходів у загальному контексті боротьби з тероризмом, які межували з порушенням чи навіть порушували окремі права людини. Про це йдеться, зокрема, у рішенні ЄСПЛ «Аль-Скейні та інші проти Сполученого Королівства» 2011 р. [13]. Інші держави у межах вищезазначеного підходу до боротьби з міжнародним тероризмом, як засвідчила практика, допустили порушення власних міжнародних зобов'язань задля запобігання можливому військовому втручання з боку сильніших від них держав [14]. Тому уже в Резолюції Ради Безпеки ООН № 1456 від 2003 р. було передбачено вимогу, щоб заходи усіх держав світу у їх протидії тероризму відповідали усім їх міжнародним зобов'язанням та правам людини, цілям і принципам Статуту ООН та міжнародному праву в цілому [12]. У цій Резолюції також йшлося про те, що для перемоги над тероризмом необхідно, аби усі застосовувані проти нього засоби відповідали принципу верховенства права [15].

Разом з тим Рада Безпеки ООН не тільки не переглянула, але й навіть не піддала сумніву жодної із новацій своєї Резолюції №1373 від 2001 р., про які йшлося вище. Це означає, що наяву достатні правові підстави як для визначення відповідними національними державами юридичного поняття тероризму, так і його різновидів і активної протидії йому. При цьому слід виходити з того, що Резолюції № 1373 Ради Безпеки ООН належить роль методологічної та правової матриці у забезпеченні ефективної боротьби з міжнародним тероризмом. До речі, аналогічну роль при підготовці Нюрнберзького процесу над німецько-фашистськими загарбниками за скоєні ними злочини під час другої світової війни зіграв Паризький Пакт, де було закладено основу ідеї «злочину проти миру» [16]. Пізніше ця ідея була трансформована

та розвинута у доктрину «злочинів проти миру», якій судилося зіграти ключову роль у Нюрнберзькому процесі, але уже в якості так званих Нюрнберзьких принципів, відповідно до яких до злочинів проти миру належать «планування, підготовка, ініціювання або ведення агресивних війн і війн, що порушують міжнародні угоди» [17].

Передусім Резолюція Ради Безпеки ООН №1373 уможливорює правомірне розв'язання найбільш дискусійного у міжнародному експертному середовищі та серед вчених юристів-міжнародників питання – чи можуть належати до суб'єктів міжнародного тероризму держави. Зокрема, вищезазначена Резолюція зобов'язує при вирішенні цього питання виходити виключно зі змісту певних практик, що є результатом діяльності відповідних суб'єктів. Найголовнішим у тероризмі, його квінтесенцією є те, що це «протиправна, заснована на застосуванні насильства і жорстокості й усвідомленні [певними суспільними верствами як об'єктами терористичних атак] страху та інституціональна діяльність суб'єктів для досягнення у неправовий спосіб певної публічної мети» [9, с. 93]. Наголосимо, що поза публічною сферою тероризм не існує. Основним об'єктом терористичної діяльності завжди є конституційний правопорядок. Отже, тероризму властиві передусім протиправність, насильство, жорстокість та нагнітання страху за допомогою терористичних актів, він є одним із найтяжчих злочинів проти миру і безпеки людства. Будь-який суб'єкт, який вдається до таких практик, в тім числі і держава, є де-факто суб'єктом тероризму. В останньому випадку мова іде про державний (міжнародний) тероризм.

Фахівцями з'ясовано, що «міждержавний тероризм, здійснюючи експорт насильства у його збройному оформленні на територію інших держав, які стають об'єктом терористичного посягання, утворює всі умови для виникнення та існування війни у її так званій асиметричній, або ж гібридній формі» [9, с. 95]. Як переконливо довела Н. Зелінська, міждержавний тероризм відзначається передусім політичним характером злочинів [18, с. 266-267].

Методологічним ключем до розкриття складної та багатогранної правової природи фінансування міждержавного тероризму зокрема та тероризму як явища в цілому є ще один акт ООН – «Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму» [19], ратифікована Законом України № 149-IV від 12.09.2002 р. [20] Як зазначається у Преамбулі самої Конвенції, в правових документах ООН, що існували до неї, таке фінансування конкретно не розглядалося та не надавалося його правова оцінка. У статті 1 вищезазначеної Конвенції дано правове визначення засобу фінансу-

вання тероризму. Зокрема, у ній зазначено, що для цілей даної Конвенції таким засобом є кошти, а «кошти», в свою чергу, «означають активи будь-якого роду, матеріальні чи нематеріальні, рухомі чи нерухомі, незалежно від способу їх придбання, а також юридичні документи або акти у будь-якій формі, в тому числі в електронній або цифровій, які засвідчують право на такі активи або участь у них, включаючи банківські кредити, дорожні чеки, банківські чеки, поштові перекази, акції, цінні папери, облігації, векселя, акредитиви, але не обмежуючись ними» [19].

У статті 2 Конвенції дано визначення правового поняття фінансування тероризму: «Будь-яка особа чинить злочин за змістом цієї Конвенції, якщо вона будь-якими методами, прямо чи опосередковано, незаконно та умисно надає кошти або здійснює їх збір з наміром, щоб вони використовувались, або при усвідомленні того, що вони будуть використані, повністю чи частково, для вчинення: а) будь-якого діяння, яке являє собою злочин відповідно до сфери застосування одного з договорів, перелічених у додатку, та до визначення, що міститься в ньому; б) будь-якого іншого діяння, спрямованого на те, щоб викликати смерть будь-якої цивільної особи або будь-якої іншої особи, яка не бере активної участі у воєнних діях в ситуації збройного конфлікту, або заподіяти їй тяжке тілесне ушкодження, коли мета такого діяння в силу його характеру чи контексту полягає в тому, щоб залякати населення чи змусити уряд або міжнародну організацію вчинити будь-яку дію чи утриматись від неї» [19].

До речі, Україна є першою державою у світі, яка судиться з РФ за «Міжнародною конвенцією про боротьбу з фінансуванням тероризму». Зокрема, Державна служба фінансового моніторингу України у березні 2022 р. направила до FATF (Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних коштів) систематизовані та юридично належним чином оформлені факти щодо вчинення РФ терористичних актів, в першу чергу проти мирних жителів та невійськових об'єктів соціальної інфраструктури, а також систематичного використання зброї масового знищення безпосередньо під час війни (листи Служби до FATF від 27.02.2022 № 1-вс/210-09, від 04.03.2022 № 3-вс/210-09, від 05.03.2022 № 5-вс/210-09). Держфінмоніторинг наполягає від імені України на внесенні РФ до санкційного списку як держави-терориста. Україна пояснила, що дане її звернення зумовлене безперервною ескалацією вчинення РФ терористичних актів та використанням нею зброї масового знищення проти цивільних об'єктів в Україні. Як неспростовний приклад ядерного тероризму з боку РФ проти України Держфінмоніторинг навів факт

захоплення російськими військами найпотужнішої у Європі Запорізької атомної електростанції. Руйнівні наслідки цього для усього світу можуть бути щонайменше у 10 разів жахливішими від руйнування Чорнобильської атомної електростанції у 1986 р. [21]. Необхідно зазначити, що ратифікувавши «Міжнародну конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму» майже двадцять років тому, Україна тим самим зробила її частиною національного законодавства. Проте наступного логічного кроку – включення у розділ XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» Кримінального кодексу України злочину фінансування тероризму Українською державою так і не зроблено [22]. Це відвертий недолік законодавця, який необхідно і можливо невідкладно усунути.

2. Загальна характеристика і особливості вчинення злочину фінансування тероризму РФ під час підготовки і ведення нею терористичної війни проти України та відповідальності за нього. В експертному середовищі фахівців з російської внутрішньої і зовнішньої політики неодноразово зверталась увага на генетичну спорідненість РФ та СРСР як держав. Це зумовлено тим, що РФ не просто залишилась найбільшим уламком СРСР з усіма сутнісними ознаками та властивостями колишньої імперії, але й успадкувала від неї імперську парадигму розвитку. Зокрема, В.Горбулін зазначає, що «ключовою особливістю такого державного спадкоємства є збереження інституційної пам'яті, в тому числі механізмів вироблення і прийняття рішень, зокрема, стратегічних. Жодним чином [при цьому] не йдеться, – наголошує він, – про незмінність цілей і засобів політики, а швидше про певну спорідненість і спадковість матриць мислення, картини світу і стилю прийняття рішень» [23].

Як переконує аналіз історичного досвіду СРСР та агресивної політики РФ щодо України, квінтесенцією системоутворюючої матриці мислення «кремля» стосовно України завжди складала максима невістки, а саме що політика Москви відносно України зумовлюється не діями Києва, а потребами Росії у їх розумінні керівництвом останньої [23]. Це оксюморон, який уже давно став реальністю, з якою Україна змушена рахуватися. Не дивно, що таке хворобливе мислення державно-політичних еліт РФ породжує параноїдальні планетарні в цілому та регіональні картини світу. Сміслова матриця цих картин ще стосовно СРСР та його керівництва дуже точно та образно зображена В. Суворовим у його бестселері «Криголам» [24]. До речі, зі збігом часу цей сюрреалістичний криголам сам зламався – СРСР зник з політичної карти світу.

Державно-політичному керівництву РФ як наступнику лідерів СРСР на заваді об'єктивного сприйняття політичної картини світу, як звернув увагу французький дослідник Ж.-Б. Рішар, стали застарілі територіальні інстинкти [25, с. 164], успадковані ним ще від державно-політичного керівництва СРСР, а також хворобливе перебільшення своєї власної спроможності та місії у світі.

Ще більш суперечливим та сюрреалістичним є усталене сприйняття державно-політичною елітою РФ України та її реального місця у сучасному світі. З одного боку, Україна мерещиться цій еліті «як недодержава», як «недорозуміння та випадковість» на сучасній політичній карті світу [26]. З іншого боку, дану еліту не перестають переслідувати страхи, які мають під собою реальну основу, що «Україна може стати економічно і політично успішною і що тоді росіяни врешті-решт запитають у себе: «Чому у наших сусідів усе так добре, а наша ситуація залишається незмінно жакливою?» [26].

Таке роздвоєння сприйняття себе у світі та світосприйняття в цілому державно-політичним керівництвом РФ у вирішальній мірі впливає на стиль прийняття ним стратегічних рішень. Цим керівництвом реально усвідомлюється тільки факт того, що загрози Росії невинно наростають, але інший факт – що глибинні причини цих загроз виключно внутрішні – ним уже не беруться до уваги. Більше того, останній факт ним приховується у найглибших тайниках передусім від власного населення. В уявних пошуках власного порятунку та з метою реалізації своєї агресивної імперської суті РФ з часу своєї появи докладає максимальних зусиль для перенесення внутрішніх проблем на інші, передусім сусідні держави. Стратегією такого експорту внутрішніх проблем РФ обрала міждержавний (міжнародний) тероризм, оскільки саме цей інструмент був найкраще відлагоджений ще СРСР, а його найдієвішим чинником стали російські енергоносії.

Використання потенціалу російських енергоносіїв як «енергетичної» зброї РФ відкрито проголосила у 2003 р. в офіційно схваленій «Енергетичній стратегії Росії на період до 2020 року» [5]. У документі, зокрема, зазначалося, що паливно-енергетичний комплекс Росії «є базою розвитку економіки, інструментом здійснення внутрішньої та зовнішньої політики» Як пізніше метафорично висловилася група західних експертів, цим самим було покладено початок «походу В.Путіна на війну з Україною» [26].

В.Горбулін та О.Литвененко ще у вересні 2009 р. резонно зауважили, що «прихід до влади В.Путіна збігся з досить тривалим періодом високих цін на енергоносії [у світі], які зросли за вісім років більш як у десять разів» [27, с. 58]. За їх

оцінками, за ці роки РФ додатково одержала від експорту енергоносіїв понад 1,5 трлн. дол. США і перетворилася у класичну державу із системоутворюючою нафтодобувною економікою, у «державу труби». ВВП Росії за цей час зріс більше, ніж у чотири рази – із приблизно 350 млрд. дол. США у 2000 році до приблизно 1400 млрд. дол. США у 2008 році. За цей же проміжок часу РФ нагромадила понад 500 млрд. дол. США резервів [27, с. 58-59]. У другому десятилітті ХХІ ст. ця тенденція продовжилась.

Фахівці виділяють у російському державному тероризмі дві найяскравіше виражених складових: «тиху» агресію та публічну агресію. За оцінками експертів, щорічне фінансування РФ «тихої» агресії складає 4-5 млрд. дол. США. Порівняно з прямими державними видатками на військове відомство РФ це «скромні» суми. Але оскільки даний напрям терористичної діяльності РФ насправді приховується від публічного загалу, то проблематично визначити достовірно повний обсяг державних видатків на неї, оскільки видатки на «тиху» агресію зазвичай розпоршуються по найрізноманітніших відомствах, навіть на перший погляд несумісних з терористичною діяльністю. Невипадково автори монографії «Світова гібридна війна: український фронт» за редакцією В.Горбуліна дійшли висновку, що «навіть встановлення самого факту агресії у невійськових сферах суспільного життя... вкрай ускладнене, а то й взагалі неможливе» [28, с. 99].

Повною протилежністю «тихій» агресії є публічний терор. Він практично невичерпний за формами та методами, як і за джерелами його фінансування. Зокрема, одними із найяскравіших та найефективніших з точки зору політичного керівництва РФ заходів державного терору Росії проти України стали так звані «газові війни» Росії проти України 2005–2006 та 2008–2009 років. Одним із заздалегідь запланованих державою-терористом ефектів цих війн був максимальний розголос їх перебігу та демонстрація спроможності РФ і міри залежності України від неї. Водночас серед побічних ефектів цих війн стало оприлюднення у засобах масової інформації і деякої прихованої інформації, пов'язаної з газовими війнами та діяльності Газпрому РФ в цілому. Виявилось, що цей державний монополіст використовував у механізмі експорту російського газу в інші країни понад сотню компаній-посередників, через які як в Україні, так і в інших державах Європи здійснювалося корумпування їх державних чиновників, фінансування терористичних актів, як публічних, так і прихованих [29]. У західній літературі «газові війни» Росії проти України дістали назву «спонсорованих державою-агресором гібридних війн» [27, с. 82]. Наразі на розгляді Конгресу

США перебуває законопроект про визнання РФ державою-спонсором тероризму.

Ідея спонсорства міждержавного тероризму РФ є ефективним методологічним ключем для неупередженого розуміння та всебічного розкриття правової природи фінансування Росією міжнародного тероризму та війни в Україні в цілому. Зокрема, ця ідея змушує проаналізувати міру монополізації і державної корпоратизації економіки РФ. Хоча відомий російський вчений юрист-фінансист М.І.Піскотін констатував факт широкої приватизації державної власності в Росії у 90-х роках ХХ ст. [30, с. 265-275], уже з початку ХХІ ст. було започатковано та надано значної динаміки зворотнім процесам – формуванню передусім великих державних природних монополій, а також корпорацій із значною питомою вагою державної участі у них. Такі монополії та корпорації з'явилися у першу чергу в енергетичній, транспортній, природоресурсній та фінансовій сферах. Внаслідок цього питома вага російської економіки, яку знову стала контролювати держава, зросла за період 2005-2008 рр. до 35% ВВП, а за період 2008-2015 рр. – до 79% ВВП РФ [31].

Основними важелями такої стрімкої монополізації та державної корпоратизації економіки РФ стали адміністративний ресурс та пряма державна підтримка цих процесів за рахунок бюджетних коштів. У країні внаслідок цього було відроджено державно-монополістичний капіталізм з усіма властивими йому проблемами. Водночас це уможливило залучати приховано державні кошти до фінансування програм та проектів, яким держава до певного часу не бажала надавати прозорості, передусім фінансування експорту міждержавного тероризму і війни.

Істотним джерелом фінансування в РФ міждержавної терористичної діяльності є концентрація контролю за більшістю фінансових потоків де-юре у руках безпосередньо держави, а де-факто – у руках корумпованої державно-політичної еліти РФ. Так, до 87% банківських установ РФ є повністю державними або мають значну частку держави у них. Понад 80% усіх фінансових ресурсів РФ напередодні війни Росії проти України перебували у державних фінансових установах. Внаслідок цього в руках окремих фінансових груп (ВТБ, Газпромбанк, «Внешекономбанк» та деяких інших) сконцентрувалися велетенські фінансові ресурси. Це створило умови для гігантських спекуляцій на цьому ринку, масової появи внаслідок цього нелегальних розрахунків та приховування капіталу. До прикладу, за оцінками міжнародних експертів, лише у 1990–2012 рр. з РФ вивезено за кордон від 798 млрд. дол. США до 1,3 трлн. дол. США. Частина цих коштів стала джерелом фінансування міждержавного тероризму РФ [28, с. 154-155].

З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну російський міждержавний та міжнародний тероризм набув неприхованих, відкритих форм, як і його фінансування РФ. Цей тероризм став атрибутивною частиною усієї війни РФ проти України і фінансується безпосередньо з Державного бюджету РФ. Більше того, уся російсько-українська війна 2014–2022 рр. набула відверто терористичного характеру. Об'єктом цієї війни стали мир і безпека в Україні, всі об'єкти цивільної і військової інфраструктури держави, а також власне Українська держава і Український народ. Держава-агресор в цілому, її найвище державне і військово-політичне керівництво, безпосередньо військово-службовці усіх рівнів та інші особи, які беруть участь у російсько-українській війні, масово та на систематичній основі вчиняють усі види найтяжчих злочинів, віднесених до таких чинним міжнародним правом: злочин геноциду; злочини проти людяності; воєнні злочини; злочин агресії [32].

Так само багаторазово вчинявся та продовжує вчинятися найвищим державним і військово-політичним керівництвом РФ у її війні проти України злочин фінансування тероризму, передбачений другою статтею «Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму». Прикметними особливостями вчинення цього злочину з боку вищезазначених високопосадовців є те, що вони фінансують російський міждержавний та міжнародний тероризм прямо, з чітким усвідомленням мети – настання для цивільного населення України найтяжчих наслідків у формі випаленої землі, суцільного руйнування міст та інших населених пунктів, утвердження тотального хаосу та страху серед народу України. Ще однією істотною особливістю російського тотального міждержавного і міжнародного тероризму в Україні є те, що він нерозривно поєднаний із вчиненням РФ усіх інших найтяжчих злочинів, передбачених міжнародним правом. Прикметно, що вищезазначений тероризм, як і вся терористична війна РФ проти України, активно та свідомо підтримується широкими верствами пересічних росіян, що робить їх такими ж співучасниками усіх вищезазначених злочинів.

Висновок. Умисне фінансування тероризму у будь-яких його формах є злочином за міжнародним правом. Фінансуючи впродовж тривалого періоду часу як у формі спонсорства, так і безпосередньо міждержавний та міжнародний тероризм в Україні, РФ як держава, її найвище державне та військово-політичне керівництво вчинили і продовжують вчиняти злочин фінансування тероризму. Під час безпосередньо нинішньої російсько-української війни цей злочин з боку вищезазначених суб'єктів тісно перепле-

тений із вчиненням ними ж інших, зокрема, найтяжчих злочинів за міжнародним правом: злочину геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів, злочину агресії. Отже, наяву достатні правові підстави для притягнення РФ як держави,

її найвищого державного і воєнно-політичного керівництва до юридичної відповідальності за злочин фінансування тероризму, а також за усі чотири найтяжчих видів злочинів за міжнародним правом, вчинених ними у війні проти України.

Література

1. Шевцов А., Їжак О. Доктрина Буша: теорія і практика застосування сили. Стратегічна панорама : щокв. наук.-практ. журн. Ради нац. безпеки і оборони України, К іїв. 2003. № 3–4. С. 87–99.
2. Renz B.; Smith H. Russia and hybrid warfare – going beyond the label. Project «Russia and Hybrid Warfare: definitions, capabilities, scope and possible responses». Funded by the Finnish Prime Minister's Office, government's analysis, assessments and research activities. January 2016. P. 2–4. URL: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/175291/renz_smith_russia_and_hybrid_warfare.pdf?sequence=1
3. Clark W., Luik J., Ramms E., Shirreff R. Closing NATO's Baltic Gap. Report. International Centre for Defence and Security. Tallinn. 2016. 28 p.
4. Дугин А.Г. Евразийский реванш России. Москва. Алгоритм. 2014. 256 с.
5. Об утверждении Энергетической стратегии России на период до 2020 года от 28 августа 2003 года № 1234-р. URL: <https://docs.cntd.ru/document/901872984>
6. Калдор М. Новые и старые войны: организованное насилие в глобальную эпоху. Москва. Издательство Института Гайдара. 2015. 416 с.
7. Avriël G. Terrorism 2.0: The rise of the civilitary battlefield. Harvard national security journal. 2016. Vol. 7. № 1. P. 199–240.
8. Hilpold P. The fight against terrorism and SC Resolution 2178: Towards a more Hobbesian or a more Kantian international society? Indian journal of international law. 2015. Vol. 55. № 4. P. 535–555.
9. Богуцький П. Тероризм як антиправова соціальна практика. *Право України*. 2015. № 9. С. 90–95.
10. Громовенко К.В. Сучасні організаційно-правові засади протидії міжнародному тероризму з боку світової спільноти. Прикарпатський юридичний вісник. 2021. Випуск 3(38). С. 94–101. Hilpold P. The fight against terrorism and SC Resolution 2178: Towards a more Hobbesian or a more Kantian international society? Indian journal of international law. 2015. Vol. 55. № 4. P. 535–555.
11. Резолюція 1373 (2001), ухвалена Радою Безпеки на її 4385-му засіданні, 28 вересня 2001 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_854#Text
12. Zadeh M.E., Sadeghi M.N., Babae A.M. Analysis of international terrorism criminography in the event of September 11 th, 2001. Journal of politics and law. 2016. Vol. 9. № 2. P. 138–145.
13. Аль-Скейні та інші проти Сполученого Королівства, Європейський суд з прав людини, Велика палата (заява № 55721/07), 7 липня 2011 року. URL: <http://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/2011/1093.html>
14. Galloway F. Anti-terrorism resolutions: The Security Council's threat to the UN system. Journal of terrorism research. 2011. Vol. 2. № 3. P. 105–125.
15. Резолюція 1456 (2003), ухвалена Радою Безпеки на її 4688-му засіданні, 20 січня 2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b22#Text
16. Договір про заборону війни як засобу національної політики (Пакт Бріана-Келлога). Міжнародний документ від 27.08.1928. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_647#Text
17. Документ A/CN.4/L.2, Текст Нюрнберзьких принципів, прийнятих Комісією міжнародного права ООН, витяг з щорічника Комісії міжнародного права: 1950, т. II. URL: http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_l2.pdf
18. Зелінська Н.А. Політичні злочини в системі міжнародної злочинності. Одеса. Фенікс. 2003. 400 с.
19. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму. Затверджена Резолюцією 54/109 від 9 грудня 1999 р. на четвертій сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text
20. Закон України «Про ратифікацію Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму» № 149-IV від 12.09.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/149-15#Text>
21. FATF Public Statement on the Situation in Ukraine. URL: <https://www.fatf-gafi.org/publications/fatfgeneral/documents/ukraine-2022.html>
22. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III із змінами та доповненнями URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
23. Володимир Горбулін. Великий сусід визначився. Що Україні робити далі? Дзеркало тижня. 18 вересня 2009. URL: https://zn.ua/ukr/international/velikiy_susid_viznachivsia_scho_ukrayini_robiti_dali.html

24. Суворов В. Криголам. Київ. Гамазин. 2015. 656 с.
25. Ришар Ж.Б. Двадцать лет спустя. Глобальные проблемы и способы их решения. Россия в глобальной политике. 2003. №2. с. 156-164.
26. Michael R. Gordon, Bojan Pancevski, Noemie Bisserbe and Marcus Walker. Vladimir Putin's 20-Year March to War in Ukraine—and How the West Mishandled. It Washington and the EU vacillated between engagement and deterrence, as the Russian leader became more isolated and more obsessed. The Wall Street Journal. URL: <https://www.wsj.com/articles/vladimir-putins-20-year-march-to-war-in-ukraineand-how-the-west-mishandled-it-11648826461>
27. Горбулін В.П. Хроніки передбачень: 2006-2017. Харків. Фоліо. 2017. 256 с.
28. Світова гібридна війна: український фронт. За заг. ред. В. П. Горбуліна. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ. НІСД. 2017. 496 с.
29. List of Gazprom's Subsidiaries. URL: <https://en-academic.com/dic.nsf/enwiki/7037037>
30. Пискотин М.И. Россия в XX веке: неоконченная трагедия. Москва. ФОРУМ. 2001. С. 265-275.
31. Мереминская Е. Государство и госкомпании контролируют 70% российской экономики. ФАС признала государство главным врагом конкуренции. Ведомости. 29 сентября 2016. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:AbUKKgXmsSgJ:https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2016/09/29/658959-goskompanii-kontroliruyut-ekonomiki+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>
32. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суд від 26.06.1945 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_010

References

1. Shevtsov A., Yizhak O. (2003) Doktryna Busha: teoriia i praktyka zastosuvannia syly. *Stratehichna panorama : shchokv. nauk.-prakt. zhurn. Rady nats. bezpeky i oborony Ukrainy* [Bush Doctrine: Theory and Practice of the Use of Force. *Strategic panorama*] Kyiv. 2003. 3-4. 87-99 [in Ukrainian]
2. Renz V.; Smith H. (2016) *Russia and hybrid warfare – going beyond the label. Project «Russia and Hybrid Warfare: definitions, capabilities, scope and possible responses»*. Funded by the Finnish Prime Ministers Office, governments analysis, assessments and research activities. January 2016. P. 2-4. Retrieved from https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/175291/renz_smith_russia_and_hybrid_warfare.pdf?sequence=1 [In English]
3. Clark W., Luik J., Ramms E., Shirreff R. (2016) *Closing NATO's Baltic Gap*. Report. International Centre for Defence and Security. Tallinn. 2016 [In English]
4. Duhyn A.H. (2014) *Evrasyiskyi revansh Rossyy* [*Eurasian revenge of Russia*]. Moskva. Alhorytm. 2014. 256 s [In Russian]
5. Ob utverzhdennyi Enerheticheskoi stratehyi Rossyy na peryod do 2020 hoda ot 28 avhusta 2003 hoda №1234-r [On approval of the Energy Strategy of Russia for the period up to 2020 dated August 28, 2003 №1234-r]. Retrieved from <https://docs.cntd.ru/document/901872984> [In Russian]
6. Kaldor M. (2015) *Novye y starые voyny: orhanyzovannoe nasylie v hlobalnuuu epokhu* [*New and old wars: organized violence in the global era*]. Moskva. Yzdatelstvo Ynstytutu Haidara. 2015. 416 s [In Russian]
7. Avriel G. (2016) Terrorism 2.0: The rise of the civilitary battlefield. *Harvard national security journal*. 2016. Vol. 7. № 1. P. 199–240 [In English]
8. Hilpold P. (2015) The fight against terrorism and SC Resolution 2178: Towards a more Hobbesian or a more Kantian international society? *Indian journal of international law*. 2015. Vol. 55. № 4. P. 535–555 [In English]
9. Bohutskyi P. (2015) Teroryzm yak antypravova sotsialna praktyka. *Pravo Ukrainy* [Terrorism as an illegal social practice. *Law of Ukraine*]. 2015. № 9. S. 90-95 [in Ukrainian]
10. Hromovenko K.V. Suchasni orhanizatsiino-pravovi zasady protydyi mizhnarodnomu teroryzmu z boku svitovoi spilnoty. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk* [Modern organizational and legal principles of combating international terrorism by the world community. *Prykarpattya Legal Bulletin*]. 2021. Vypusk 3(38). S. 94-101[in Ukrainian]
11. Resolution 1373 (2001), adopted by the Security Council at its 4385th meeting, on 28 September 2001. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_854#Text
12. Zadeh M.E., Sadeghi M.N., Babaee A.M. Analysis of international terrorism criminography in the event of September 11 th, 2001. *Journal of politics and law*. 2016. Vol. 9. № 2. P. 138–145 [In English]
13. AL-SKEINI AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM – 55721/07 [2011] ECHR 1093 (7 July 2011) Retrieved from <http://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/2011/1093.html> [In English]

14. Galloway F. Anti-terrorism resolutions: The Security Council's threat to the UN system. *Journal of terrorism research*. 2011. Vol. 2. № 3. P. 105–125 [In English]
15. Resolution 1456 (2003), adopted by the Security Council at its 4688th meeting, on 20 January 2003. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b22#Text
16. Treaty on the Prohibition of War as a Means of National Policy (Brian Kellogg Pact). International document dated August 27, 1928. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_647#Text
17. Document A / CN.4 / L.2, Text of the Nuremberg Principles Adopted by the United Nations Commission on International Law, excerpt from the Yearbook of the International Law Commission: 1950, vol. II. Retrieved from http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_l2.pdf
18. Zelinska N.A. (2003) *Politychni zlochyny v systemi mizhnarodnoi zlochynnosti [Political crimes in the system of international crime]*. Odesa. Feniks. 2003. 400 s [in Ukrainian]
19. International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism. Adopted by the General Assembly of the United Nations in resolution 54/109 of 9 December 1999. Retrieved from <https://www.un.org/law/cod/finterr.htm>
20. Law of Ukraine “On Ratification of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism” № 149-IV of September 12, 2002. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/149-15#Text>
21. FATF Public Statement on the Situation in Ukraine. Retrieved from <https://www.fatf-gafi.org/publications/fatfgeneral/documents/ukraine-2022.html> [In English]
22. Criminal Code of Ukraine of April 5, 2001 № 2341-III with changes and additions Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
23. Volodymyr Horbulin. Velykyi susid vyznachyvsia. Shcho Ukraini robyty dali? *Dzerkalo tyzhnia* [The big neighbor decided. What should Ukraine do next? *Mirror of the week*. September 18, 2009]. Retrieved from https://zn.ua/ukr/international/velikiy_susid_vyznachivsya_scho_ukrayini_robiti_dali.html [in Ukrainian]
24. Suvorov V. (2015) *Kryholam [Icebreaker]*. Kyiv. Hamazyn. 2015. 656 s [in Ukrainian]
25. Ryshar Zh.B. (2003) Dvadtsat let spustia. Globalnye problemy y sposoby ykh resheniya. *Rossyia v hlobalnoi polytyke* [Twenty years later. Global problems and ways to solve them. *Russia in global politics*]. 2003. №2. s. 156-164 [In Russian]
26. Michael R. Gordon, Bojan Pancevski, Noemie Bisserbe and Marcus Walker. Vladimir Putin's 20-Year March to War in Ukraine—and How the West Mishandled. It Washington and the EU vacillated between engagement and deterrence, as the Russian leader became more isolated and more obsessed. *The Wall Street Journal*. Retrieved from <https://www.wsj.com/articles/vladimir-putins-20-year-march-to-war-in-ukraineand-how-the-west-mishandled-it-11648826461> [In English]
27. Horbulin V.P. (2017) *Khroniky peredbachen: 2006-2017 [Chronicles of predictions: 2006-2017]*. Kharkiv. Folio. 2017. 256 s [in Ukrainian]
28. Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front (2017) [World Hybrid War: Ukrainian Front]. Za zah. red. V. P. Horbulina. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Kyiv. NISD. 2017. 496 s [in Ukrainian]
29. List of Gazprom's Subsidiaries. Retrieved from <https://en-academic.com/dic.nsf/enwiki/7037037> [In English]
30. Pyskotyn M.Y. (2001) *Rossyia v XX veke: neokonchennaia trahedyia [Russia in the twentieth century: an unfinished tragedy]*. Moskva. FORUM. 2001. [In Russian]
31. Meremynskaia E. Hosudarstvo y hoskompany kontrolyruut 70% rossyiskoi ekonomyky. FAS pryznala hosudarstvo glavnyim vrahom konkurentsyy. *Vedomosti*. 29 sentiabria 2016 [The state and state-owned companies control 70% of the Russian economy. The FAS has recognized the state as the main enemy of competition. *Sheets*. September 29, 2016]. Retrieved from <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:AbUKKgXmsSgJ:https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2016/09/29/658959-goskompanii-kontroliruyut-ekonomiki+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>
32. Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice. Retrieved from <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> [In English]